

Een zwakke schakel in de familie

MARTIJN HOGERBRUGGE

Alternatieve relatievormen, zoals ongehuwd samenwonen, zijn sinds het begin van de jaren zeventig sterk in opkomst. Tot nu toe heeft onderzoek naar de gevolgen van de verschillende relatievormen zich veelal beperkt tot de gevolgen voor de koppels zelf. De gevolgen voor de verdere familie zijn tot dusverre onderbelicht gebleven. Hier wordt de stelling dat ongehuwd samenwonenden vaak de zwakke schakel in de familie vormen getoetst, aangevuld met verklaringen voor de bevindingen.

Uitreiking scriptieprijs aan Martijn Hogerbrugge. Links prof. Clara Mulder, voorzitter NVD, en rechts prof. Frans Willekens, directeur NIDI.

Foto: Wim de Jonge

Om daar achter te komen is, gebruikmakend van gegevens die werden verzameld in het kader van de Netherlands Kinship Panel Study (NKPS), allereerst gekeken in hoeverre ongehuwd samenwonenden verschillen van gehuwden met betrekking tot contact met familie. Contact is gedefinieerd als het totale aantal face-to-face-, telefonische, schriftelijke, en e-mailcontacten in de afgelopen 12 maanden. De antwoorden van respondenten konden variëren van nooit tot dagelijks en zijn bekend per familielid. Zoals is te zien in figuur 1 hebben ongehuwd samenwonenden gemiddeld 14,4 procent minder contact met familieleden dan gehuwden. Dit resultaat komt naar voren nadat er rekening is gehouden met de sekse en leeftijd van de respondent en het familielid in kwestie, het leeftijdsverschil, het type familielid (ouder, grootouder, broer of zus, schoonouder) en het totaal aantal familieleden in een familie.

De veronderstelling dat ongehuwd samenwonenden de zwakke schakel in de familie vormen wordt dus bevestigd. De vraag blijft echter hoe deze verschillen zijn te verklaren.

Onzekerheid

De eerste verklaring die in de literatuur is te vinden maakt gebruik van de theorie dat de relaties die mensen met anderen hebben kunnen worden gezien als een vorm van kapitaal, ook wel sociaal kapitaal genoemd. Relaties worden gezien als kapitaal omdat deze de eigenaar kunnen helpen om doelen te bereiken die anders onbereikbaar waren. De hulp kan zowel instrumenteel, bijvoorbeeld huishoudelijk werk, als emotioneel, zoals mentale ondersteuning, zijn. Relaties worden ook gezien als kapitaal omdat mensen ervoor kunnen kiezen om, net als bij andere vormen van kapitaal, meer of minder te investeren door het contact te intensiveren of te verminderen.

Het al dan niet investeren in sociaal kapitaal hangt van een aantal zaken af, maar het uiteindelijke profijt dat men haalt uit een relatie zal één van de belangrijkste drijfveren zijn. Omdat de hulp van een persoon vaak in de toekomst wordt gegeven, en niet direct na het hebben van contact, zal er altijd een zekere mate van onzekerheid zijn aangaande de 'uitbetaling' van de investeringen. Voor contact met (of investeringen in) de eigen familie zullen dergelijke overwegingen slechts een kleine rol spelen, maar voor contact of investeringen in de relatie met

demodata

De meeste ouderen verlaten de arbeidsmarkt nog altijd ruim voor de wettelijke AOW-leeftijd van 65 jaar. Een deel stopt omdat ze bijvoorbeeld werkloos of arbeidsongeschikt raken. Anderen verruilen werk voor pensioen. In 2003 ging het bij die laatste groep om ruim 62.000 voor het grootste deel autochtone mannen. Dat komt omdat er in de hogere leeftijdsgroepen relatief weinig allochtonen zijn en omdat de arbeidsparticipatie onder mannen hoger is dan onder vrouwen. Deze groep ging in doorsnee op 60-jarige leeftijd met pensioen. In de periode 2001-2003 veranderde de leeftijd waarop mensen met pensioen gingen nauwelijks. Om de verwachte kosten van de vergrijzing te kunnen opvangen, zou de regering graag zien dat de pensioenleeftijd omhoog gaat. Om dat te bereiken zijn enkele beleidsmaatregelen genomen, zoals het afschaffen van de belastingaftrekbaarheid van de premies voor VUT en prepensioen. Toekomstige analyses van de arbeidssituatie van ouderen zullen uitwijzen of deze maatregelen succes hebben (CBS; Jan-Willem Bruggink).

Sinds het begin van de jaren zeventig heeft ongehuwd samenwonen als relatievorm steeds meer aan populariteit gewonnen. Onderzoekers in de demografie en sociologie hebben als gevolg hiervan meer en meer aandacht geschonken aan de implicaties van deze nieuwe relatievorm. Dit onderzoek beperkte zich echter vooral tot de gevolgen voor het koppel zelf in termen van taakverdeling binnen het huishouden (ongehuwd samenwonende stellen hebben vaker een meer gelijke verdeling van de huishoudtaken) en relatiestabiliteit (ongehuwd samenwonenden verbraken hun relatie sneller en vaker dan gehuwden). Welke gevolgen de relatievorm heeft voor de sociale omgeving, en dan in het bijzonder voor de familie, is tot dusverre onderbelicht gebleven.

Zwakke schakel

De opkomst van het ongehuwd samenwonen wordt wel gezien als één van de oorzaken voor de teloorgang van 'de familie' in de huidige westerse maatschappij. Verondersteld wordt dat ongehuwd samenwonenden de zwakke schakel in de familie zijn met weinig tot geen contact met familieleden. Maar is deze veronderstelling wel gerechtvaardigd? En, mocht de veronderstelling gerechtvaardigd zijn, welke verklaringen kunnen er dan worden gegeven voor de lagere contactfrequentie van ongehuwd samenwonenden met familie?

schoonfamilie zullen dergelijke overwegingen een grotere rol spelen. Immers, wanneer iemand de relatie met een partner verbreekt, zullen de relaties met de schoonfamilie vaak eveneens grotendeels verdwijnen, inclusief de investeringen die in het verleden zijn gedaan.

Onderzoek heeft uitgewezen dat huwelijken stabiel zijn dan alternatieve relatievormen als ongehuwd samenwonen. Huwelijkspartners kunnen er daarom zekerder van zijn dat hun investeringen in de schoonfamilie zich ook 'uitbetalen' in de toekomst. Zij zullen volgens deze theorie dus meer contact hebben met de schoonfamilie dan ongehuwd samenwonenden. Naar de mate waarin ze juridisch bindend zijn, kunnen in Nederland de volgende relatievormen worden onderscheiden: getrouwd in gemeenschap van goederen, getrouwd onder huwelijkse voorwaarden, partnerschapregistratie, ongehuwd samenwonen met samenlevingscontract en ongehuwd samenwonen zonder samenlevingscontract. Door deze relatievormen te vergelijken kan de onzekerheidstheorie op basis van de NKPS-gegevens worden getoetst, waarbij wordt verwacht dat het meeste contact met de schoonfamilie zal worden gelegd door mensen die in gemeenschap van goederen zijn getrouwd en het minste contact door partners die samenwonen zonder enig contract.

Wanneer naar de gegevens van de NKPS wordt gekeken (onderste deel van de figuur), dan is dat inderdaad het geval. Dit resultaat bevestigt de theorie dat het verminderde contact met (specifiek) de schoonfamilie kan worden verklaard vanuit een eigenschap van de relatievorm, in dit geval de mate van zekerheid die de relatievorm biedt aangaande de toekomst van een relatie.

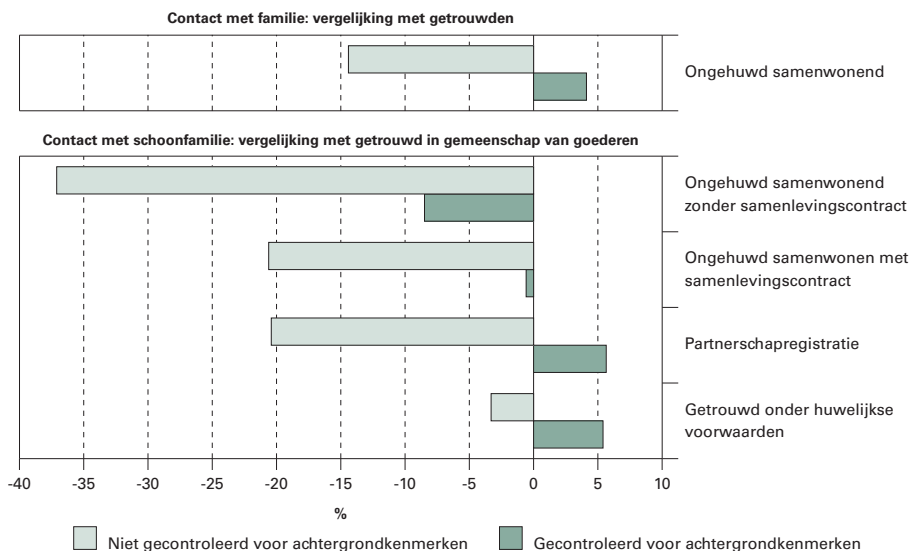
Selectie

Een tweede, alternatieve, verklaring voor het verschil in de mate van contact met de (schoon)familie, zoekt de oorzaak niet in de eigenschappen van de verschillende relatievormen, maar in de kenmerken van de mensen die voor een bepaalde relatievorm kiezen. Het idee is dat wanneer mensen voor een bepaalde relatievorm kiezen, deze keuze wordt beïnvloed door hun achtergrondkenmerken (er vindt dus een selectie plaats). Diezelfde kenmerken beïnvloeden echter ook ander gedrag, zoals contact met de familie. Zo kiezen relatief meer hoger opgeleiden voor ongehuwd samenwonen, maar zijn zij vaak ook minder op de familie gericht, hetgeen de contactfrequentie met de familie beïnvloedt.

Uit de NKPS-gegevens blijkt inderdaad (zie de figuur) dat het oorspronkelijke verschil tussen ongehuwd samenwonenden en gehuwden aangaande de hoeveelheid contact met de familie geheel verdwijnt wanneer rekening wordt gehouden met diverse achtergrondkenmerken van de respondenten, zoals hun opleidingsniveau, religiositeit, en de mate waarin ze traditionele familiewaarden ondersteunen. De selectiehypothese wordt derhalve door de NKPS-gegevens ondersteund.

Het is de vraag of de gevonden verschillen in de mate van contact met de schoonfamilie op basis van de onzekerheidshypothese blijven bestaan

Contact met (schoon)familie

wanneer rekening wordt gehouden met het effect van de achtergrondkenmerken uit de selectiehypothese. Zoals is te zien in het onderste deel van de figuur blijven de verschillen wel bestaan, maar zijn deze minder sterk dan voorheen.

Conclusie is dat de verschillen tussen ongehuwd samenwonenden en gehuwden aangaande de contact met familie in het algemeen grotendeels zijn te verklaren vanuit de achtergrondkenmerken van de partners. Voor contact met de schoonfamilie specifiek is het verschil deels te verklaren door verschillen in zekerheid die relatievormen bieden ten aanzien van de toekomst van een relatie.

Toch geen zwakke schakel?

Hoewel dit onderzoek heeft aangetoond dat ongehuwd samenwonenden minder contact met familie hebben dan gehuwden en dus als zwakke schakel in de familie kunnen worden gezien, zijn enkele nuanceringen noodzakelijk. Allereerst zien veel mensen ongehuwd samenwonen als een tijdelijke relatievorm waarin een relatie kan worden getest. Ongehuwd samenwonen wordt dus vaak als een proefhuwelijk gezien. Langdurig ongehuwd samenwonen komt in de NKPS-gegevens vrijwel niet voor. Het is derhalve de vraag of de mensen die in dit onderzoek nu als de zwakke schakel in de familie worden gezien, dit ook altijd zullen blijven. Velen zullen uiteindelijk trouwen, hetgeen wellicht tot een hogere contactfrequentie met familie zal leiden. Ten tweede is het de vraag of contactfrequentie wel een goede indicator is voor de gehele relatie met een familielid. Wellicht zien ongehuwd samenwonenden familie minder, maar is de kwaliteit van deze ontmoetingen hoger dan bij gehuwden. Ongehuwd samenwonenden zullen dan dus geen zwakke schakel binnen de familie vormen. Toekomstig onderzoek zal een antwoord op deze alternatieve verklaringen moeten bieden.

Dit artikel is een samenvatting van een MA-thesis, die in volledige vorm is te vinden op <http://www.uu.nl/uupublish/content-cln/HogerbruggeMartijn.pdf> (Engelstalig).

M.J.A. Hogerbrugge, Universiteit Utrecht.

E-mail: m.j.a.hogerbrugge@uu.nl

LITERATUUR:

- Eggebeen, D.J. (2005), Cohabitation and exchanges of support. *Social Forces*, 83(3), pp. 1097-1110.
- Flap, H. (1999), Creation and returns of social capital. A new research program. *La Revue Tocqueville*, 20(1), pp. 1-22.
- Giesen, D. (1999), Juridische arrangementen. In: M. Kalmijn, W. Bernasco en J. Weesie (eds.), *Huwelijks- en samenwoonrelaties in Nederland: De organisatie van afhankelijkheid*. Assen: Van Gorcum. pp. 55-80.
- Popenoe, D. (1988), *Disturbing the nest: Family change and decline in modern societies*. New York: Aldine de Gruyter.
- Waite, L.J. (1995), Does marriage matter? *Demography*, 32(4), pp. 483-507.

Op 1 januari 2007 telde Nederland ruim 1 miljoen mensen met de Nederlandse en ten minste één andere nationaliteit. Dit is tweeënhalf keer zoveel als op 1 januari 1995. Het aantal Nederlanders met meer dan één nationaliteit steeg vooral in de tweede helft van de jaren negentig door naturalisaties. Tussen 1 januari 1992 en 1 oktober 1997 konden niet-Nederlanders bij naturalisatie hun oorspronkelijke nationaliteit behouden. Daar is op grote schaal gebruik van gemaakt. Na 1 oktober 1997 mogen mensen slechts één nationaliteit hebben. Door een aanzienlijk aantal uitzonderingen kon bijna driekwart van de genaturaliseerden in de jaren 1998-2006 nog steeds de oorspronkelijke nationaliteit behouden. Bijna de helft van de Nederlanders met een dubbele nationaliteit heeft tevens de Turkse of Marokkaanse nationaliteit. Op ruime afstand volgen Nederlanders met de Duitse of Britse nationaliteit. Niet alleen door naturalisaties, maar ook door geboorte stijgt het aantal Nederlanders met een dubbele nationaliteit. In 2006 waren er 21.000 kinderen die bij de geboorte automatisch een dubbele nationaliteit kregen, omdat één van de ouders naast de Nederlandse tevens een niet-Nederlandse nationaliteit had (CBS; Han Nicolaas).